

בריתי יצחק • המכון להוצאת כתבי מורינו הרב יצחק ברנד שליט"א

מה ענין ציצית אצל מוציא שם רע?

מרדעת-סוס מתקופת בית ראשון, צבועה בתכלת ארגמן קרה קוצים • צילום: אוודת פתיל תכלת

בריתנו יצחק

המכון להוצאת כתבי מורינו הרב יצחק ברנד שליט"א

מה ענין ציצית אצל מוציא שם רע?

מה ענין ציצית אצל מוציא שם רע • האומר עכ
תכלת שרזא קלא אילך • הגאון רבי שמואל נדל
שליט"א בענין התכלת

מה ענין ציצית אצל מוציא שם רע

נאמר (דברים, פרשת כי תלך, כג, יג) "גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ עַל אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ אֲשֶׁר תִּכְסֶּה בָּהֶּ: ס (יג) כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׁנָאָה: (יד) וְשֵׁם לָהּ עֲלִילַת דְּבָרִים וְהוּצֵא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְאָמַר אֶת הָאִשָּׁה הַזֹּאת לִקְחָתִי וְאֶקְרַב אֵלֶיהָ וְלֹא מִצְאָתִי לָהּ בְּתוּלִים: (טו) וְלָקַח אָבִי הַנֶּעֱרָ וְאָמַר וְהוּצִיאוּ אֶת בְּתוּלֵי הַנֶּעֱרָ אֶל זִקְנֵי הָעִיר הַשְּׁעָרָה: (טז) וְאָמַר אָבִי הַנֶּעֱרָ אֶל הַזִּקְנִים אֶת בְּתִי נָתַתִּי לְאִישׁ הַזֶּה לְאִשָּׁה וּשְׁנָאָה: (יז) וְהִנֵּה הוּא שֵׁם עֲלִילַת דְּבָרִים לֵאמֹר לֹא מִצְאָתִי לְבְּתוּלִים וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בְּתִי וּפָרְשׁוּ הַשְּׂמֵלָה לִפְנֵי זִקְנֵי הָעִיר: (יח) וְלָקַחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא אֶת הָאִישׁ וַיִּסְרוּ אוֹתוֹ: (יט) וְעָנְשׁוּ אוֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף וְנָתַנוּ לְאָבִי הַנֶּעֱרָה כִּי הוּצִיא שֵׁם רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָה כָּל יְמֵיו". ע"כ.

ויש לעיין מה הקשר יש בין פרשת ציצית לפרשת מוציא שם רע.

וביותר, שהרי במשנה תורה לכל הדעות דורשים סמוכין, וכמו שדורשים הקשר בין שעטנז ל"גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ", כמ"ש במס' ברכות (דף כ"ג ע"ג): "אמר רב יוסף אפילו מאן דלא דריש סמוכים בכל התורה, במשנה תורה דריש. דהא רבי יהודה לא דריש סמוכים בכל התורה כולה, ובמשנה תורה דריש".

ונראה לומר שהתורה באה לרמז, שכשם שאדם ששונא את אשתו מחמת איזה סיבה, רוצה לגרשה, אסור לו להוציא עליה שם רע ולומר שזינתה ולא

מצא לה בתולים - כן כל מי שמתנגד למצות תכלת, בגלל שזה חדש, או סיבה אחרת שמתבייש מלבישתה - לא יוציא שם רע על התכלת לומר שזה לא התכלת.

התכלת והבתולים הם שניהם צבע שהוא בגדר מפקד פקיד, כמו שכתבו בתוס' (כתובות דף ה' ע"ב ד"ה מפקד פקיד).

והזהירה התורה שכשם שאסור לומר לא מצאתי לבתך בתולים, אם זה לא אמת, וצריך להביא הבגד ולהראות אלה בתולי ביתי - כך אם נמצא החלזון שדמו מפקד פקיד, לא יאמר אדם שלא עשו מזה תכלת אף פעם.

ועי' בראיות חזקות על אמיתות התכלת, בספר **בכנף איש יהודי, חותם של זהב**, ועוד הרבה ספרים על זה.

ונוסף על זה, הרי לפנינו מרדעת־סוס מתקופת בית ראשון, שברור שצבעו תכלת מן החלזון הזה, (עי' באריכות **במאמר של די"ר ברוך סטרמן**). וזה שנאמר (דברים, כג, י) **"וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בְּתִי וּפָרְשׁוּ הַשְּׂמָלָה לְפָנַי זָקְנֵי הָעִיר"**.

מוציא שם רע שייך גם על עצים ואבנים, ולא רק על בני אדם, כמ"ש במס' ערכין (דף טו ע"ה): **"תניא, א"ר אלעזר בן פרטא: בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע, מנלן? ממרגלים, ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבריו על אחת כמה וכמה. וכו' אמר רבה אמר ר"ל, אמר קרא: (נמדבר יד, לו) 'וַיִּמְתּוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה', על דבת הארץ שהוציאו"**.

ובסופו של דבר נאמר (דברים, כג, יט) **"וְלֹא תִהְיֶה לְאִשָּׁה לֹא יוֹכֵל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יְמֵיו"**, שמוכרח ללבוש התכלת כל ימיו.

נתגלה בזמן האחרון ראייה נוספת חזקה מאוד בענין התכלת, שנמצא באתר קבורה ברוסיה באזור נובוסיבירסק, תחת שכבת קרח, מרדעת סוס איראני, מתקופת סוף בית ראשון, שחלק מזה הוא צמר צבוע, חלק בצבע סגול וחלק תכלת. ונתברר ע"פ בדיקות כימיות, שהמקור של הצבע הוא מארגמון קהה קוצים, ולא מקלא אילן. וזו ראייה נוספת שבזמן הבית וכן אח"כ השתמשו בזה, ובצירוף **מה שכתבנו** שכל תכלת שבא מחלזון שהשתמשו בזמן חז"ל, כשר לציצית, אין עוד פקפוק.

[נכתב בעה"ת ט' אלול תשע"א]

האומר על תכלת שהוא קלא אילן

יש תלמידי חכמים, שמפריע להם שהתגלה התכלת נחלזון יארגמון קהה קוצים, מורקס טרונקולוס, חלזון הפורפורה, והם כותבים חוברות ומאמרים כאילו הלכתיים, בכל מיני נימוקים שאין בהם ממש, לומר שזה לא התכלת שהתורה מדברת עליו, או שאין נוהג בדורנו מצוות תכלת בגלל המדרש של גניזת התכלת, וכדומה. והם בעצמם יודעים שאין בדבריהם ממש, והם כותבים את זה במטרה לבטל מצוות תכלת. ועיקר הסיבה הוא משום שלא רוצים דברים חדשים, אבל מכיון שאין זה סיבה שאפשר להכריז ברבים, ויודעים שהרבה יהודים לא מוכנים לקבל טענה זו, אז מחפשים טענות מתחת הקרקע בכדי לפסול את התכלת. [עיי' בהסכמה של הרב שמואל נדל שליט"א **לחברת "חותם של זהב"** (ראה להלן)].

ההפרי (פרשת חלת הכרסה) שהתכלת נגזר לצדיקים לעתיד לבא - אין זה מקור לביטול המצוה, שהרי אחריו כמה מאות שנים היה תכלת (כמ"ש במנחות לפ"ט ע"א; מא"ט ע"ב; מז"ט ע"ב; מג"ט ע"א; סנהדרין יב ע"א; חולין לה ע"ג). **ובן** המדרש רבה (סוף פרשת שלח לך) שנגזר התכלת - לא כתוב עד מתי, אלא הכוונה עד שיתגלה. ו"גניזה" היינו שנשתכח, עיי' רש"י (פסחים סב ע"ג) שכתב נגזר - נשתכח. **ובן** מבואר ברי"ף וברא"ש שהביאו כל דיני התכלת, ובמהרי"ל (תשובות הכשרות סי' ה), ועוד הרבה מקורות].

ועי' בגמרא ב"מ (דף סא ע"ג): "אמר רבא: למה לי דכתב רחמנא יציאת מצרים גבי ציצית? אמר הקדוש ברוך הוא: אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור - אני עתיד ליפרע ממי שתולה מעותיו בנכרי ומלוה אותם לישראל ברבית; וממי שטומן משקלותיו במלח; וממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא". ע"כ. הנה חוששני, שאדם צריך לחוש בעצמו, שכשם שהתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא נאמרו עליו דברים אלו, אז ה"ה מי שאומר על תכלת שהוא קלא אילן כדי לבטל את העם ממצות תכלת, נכלל בזה. ואומנם הגמרא נקטה מה שהיה מצוי בימיהם, אבל אפשר ללמוד גם על ציור הפוך. וכי תימא שיכול לומר אני לשם שמים נתכוונתי, וחשבתי באמת שזה לא תכלת, או שלא נוהג היום מצוות תכלת, על זה נאמר "אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור", ונאמר גם על זה "אני הוא שיכול להבחין" מה באמת היה הכוונה, ואם אדם חושב שהוא יכול לרמות בני אדם, אבל את הבורא עולם אי אפשר לרמות, אולם בסופו של דבר יתגלה האמת, ונאמר (קהלת, יב, יג) "סוף דבר הפל נשמע".

דברינו כאן לא כולל מי שמחפש את האמת ובכל זאת טועה בהלכה, כי אדעתיה דהכי ניתנה תורה לישראל, ויכול להיות טעויות. אבל כאן מדובר במי שבכוונה תחילה אינו מחפש את האמת, אלא בונה בכוונה סברות שאין בהם ממש כדי לבטל את העם מתכלת.

הנה יש שטוענים שלא רוצים דברים חדשים, כולל מצוות התורה שנתחדש אפשרות קיומם בדורינו, כי יהיו עוד דברים חדשים שיש בהם באמת בעיות, וממילא גוזרים גזירה שלא רוצים שום דבר חדש.

אולם גם זו טעות גדולה, כי הרי הדברים החדשים ומצוות התורה שנתחדשו או שיתחדשו אפשרות קיומם, מתחדשים ויתחדשו בכל יום ויום, בכל מיני נושאים, ואי אפשר להתעלם מהם, ויש הרבה דברים שבעקבות שינוי המצב משתנה ההלכה, וממילא אם יש תלמיד חכם שבאופן עקרוני מוכן לקבל דברים חדשים, אבל בנושא מסוים יש לו טענות והתנגדות, אז עכ"פ נשמעים דבריו לבדיקה ולראות אם יש ממש בדבריו, אבל מי שמתנגד באופן עקרוני לדברים חדשים, בין כשהוא אומר זה מפורש שמשום זה מתנגד, או שמחפש דברים שאין בהם ממש להראות כאילו יש איזה פסול בהלכה, אז כשיש דבר חדש ובאמת יש לו נגד זה טענה שיש בו ממש, לא נשמעים כלל דבריו, כי יאמרו בצדק, הרי הוא בדבר חדש מוכן גם לכתוב נגד זה דברים שאין בהם ממש, וא"כ מי יאמין לו שבטענה זו יש בו ממש. וזה בבחינת מה שאמרו חז"ל (שכל טוב, בראשית, פרק מה) "תני ר' חייא כך ענשו של בדאי, אפילו בשעה שאומר אמת, אין מאמינין לו".

וא"כ מי שמפחד מדברים חדשים שיש בהם באמת בעיה, זה לא הדרך לפסול כל דבר חדש, אלא לבדוק הכל לגופו של דבר אם לקרב או לרחק, ואז יצא האמת לאמתו, אבל ההתנגדות הכללית, גורם רק קילקול גם לדברים העתידיים. ועכ"פ הוא צריך לפרסם שהסיבה היא מצד שאינו רוצה דבר חדש, ולא לומר שיש בעיה בעצם המצוה, בו בזמן שאין לו באמת טענה שיש בו ממש, והוא רחום יכפר עון ולא ישחית.

[נכתב בעה"ת כ"ה מנחם אב תשע"א]

הגאון רבי שמואל נדל בענין התכלת

וז"ל ההסכמה שכתב לקונטרס "חותם של זהב":

בני ברק מוצש"ק י"ח באייר תשע"א
לכבוד הרב שליט"א

עברתי על החוברת "חותם של זהב", וראיתי כי הדברים טובים ונכוחים, ואם כי יש דברים שאפשר להעיר עליהם ולא כל הראיות הם מוכרחות, מכל מקום אין מקום להטיל ספק במסקנה כי החלזון מורקס טרונוקולוס הוא המקור האמתי לצבע התכלת, וכי דרך הפקת הצבע הידועה לנו היום הזה היא פחות או יותר הדרך שבה הפיקו את צבע התכלת בזמן חז"ל.

אני סבור שהדבר ברור, מעבר לכל ספק שיהיה ראוי לקחת אותו בחשבון. וזאת מאחר וברור שגם בזמן חז"ל והגמרא היו הגויים משתמשים וצובעים בצבע תכלת, ובכל ספרי חכמי אומות העולם המפרטים את כל סוגי הצבעים שהיו נהוגים באותם זמנים, מופיע חלזון זה כמקור לצבע, ואין שום אזכור לחלזון אחר שמפיקים ממנו צבע תכלת. וכיון שהוברר שניתן להפיק צבע תכלת מחלזון זה - דבר שראיתי בעיני - אין טעם להטיל ספק בזיהוי החלזון. גם דרך הפקת הצבע מופיעה בספרי חכמי אוה"ע מאותה תקופה, והיא דומה לדרך ההפקה הידועה לנו היום, כך שגם מבחינה זו אין לערער על זיהוי התכלת ודרך הפקתו.

מה שיש כן אולי מקום לדון הוא שמא על אף שברור לנו שזהו התכלת שנהגו בה בזמן חז"ל, מ"מ אין לנו להטיל תכלת בטליות שלנו, משום שכבר למעלה מאלף שנים לא נהגו בישראל להטיל תכלת, ואין לנו לחדש מצוה זו גם כשאנו בטוחים באמיתות התכלת, ואם כי אינני סבור כן, מ"מ הרי זו שאלה שיש מקום לדון עליה.

אמנם לאחרונה נשמעים טענות שונות והעלאת כל מיני ספקות בזיהוי החלזון ובצורת הפקת התכלת (או בגוון הצבע), דבר המנוגד לכל הגיון ואינו ראוי להתקבל אצל כל בר דעת, וכל הראיות לכאור' שהם מביאים מהגמ' ומהמדרשים לשלול את זיהוי החלזון, הם דברים שאין בהם ממש, ואפשר לישבם בקל.

ולדעתי מה שמביאים לטענות אלו, היא ההנחה שבדורנו אין ראוי לחדש מצוה שלא נהגו בישראל למעלה מאלף שנים, וכיון שאין כח ביד אדם לקבוע לבטל מצוה מטעם זה, הרי הם נמנעים מלהכנס לכירור הענין, וטורחים להטיל ספק בדבר שבהגיון אין ראוי להסתפק בו.

בכ"ז אופן אני בהחלט מסכים עם המסקנות שבחוברת, שהדברים מוכיחים שזהו חלזון התכלת ודרך הפקתו כפי הידוע לנו היא דומה פחות או יותר למה שהיה נהוג בזמן חז"ל.

בכבוד הראוי, שמואל נדל

